

Zelfs de canon is niet voor eeuwig

Van onze redacteur
Karel Verhoeven
16/10/2004

DE tand des tijds hoort genadeloos te zijn. Wat goed is, komt bovendien, en dat beste der beste gaat uiteindelijk tot de canon behoren. Dat is het idyllische beeld: de canon is een objectieve lijst die door de tijd zelf is opgesteld en de eeuwigheid kan trotseren.

Vergeet dat beeld. Het was nooit zo. Toeval, modes, macht, en steeds meer geld, uitgeefbeleid, verfilmingen en wetenschappelijke avonturen spelen een minstens zo grote rol als de kwaliteit van een roman. Trouwens, wat is kwaliteit? De 37 heruitgegeven romans in de Vlaamse Bibliotheek maken vooral duidelijk dat de lezer uit de jaren vijftig andere „kwaliteit" verwachtte dan de lezer in 2004.

Neem bijvoorbeeld de dramatische wending van het lot voor Ivo Michiels (82). Michiels stond vorig jaar op *De nachten*, die hippe Antwerpse tweedaagse voor twintigers die de fusie van woord en muziek zoeken.

Dat is kras voor een tachtiger, maar vooral voor een tachtiger met een machtig oeuvre dat halfweg de jaren negentig nog passé en half vergeten was. De auteur woonde ver weg in Frankrijk, zijn geëxperimenteer was iets van de jaren zestig en zeventig. Michiels was een opussschrijver, en dat hadden we gehad.

Toen kwam Tom Lanoye. Hij eerde Michiels als zijn literaire voorvader. Lanoye trok Michiels op de literaire podia - onontbeerlijk voor wie enige status nastreeft in het huidige literaire landschap - en deed samen met hem een programma over Louis Paul Boon. De tachtigste verjaardag van Michiels bracht media-aandacht, en dan beëindigde Michiels ook nog eens zijn immense cyclus *Journal brut*, waaraan hij in 1979 was begonnen.

Jonge theaterlui bewerken nu teksten van Michiels, hij wordt steeds drukker bestudeerd en heruitgegeven in tekstkritische edities, en de vijf boeken van zijn *Alfa*-cyclus worden zelfs in de Verenigde Staten gepubliceerd.

LITERATUUR. Op de roetsjbaan van de canon

Het radiojournaal op de VRT berichtte afgelopen week uitgebreid over de veiling van de inboedel van Louis Paul Boon. Het bericht sloot af met de melding dat Louis Paul Boon de belangrijkste Vlaamse auteur van de twintigste eeuw is. Twintig jaar geleden zou zo'n mededeling voor consternatie gezorgd hebben. Boon was toen nog te nihilistisch, links en pornografisch voor die eretitel.

Intussen heeft Stijn Coninx zijn *Daens* verfilmd, bleef Boon groot in Nederland, noemde een jonge generatie schrijvers hem als hun voorouder, en zorgde het Boon Documentatiecentrum aan de Antwerpse universiteit voor een stroom aan onderzoek en uitstekende tekstedities die bij de grootste Nederlandse uitgeverijen verschijnen. *De Kapellekensbaan* en *Zomer te Ter-Muren* kunnen moeiteloos meespelen in de wereldliga van romans, maar zonder al het vorige was dat misschien vergeten geraakt.

„De positie van een auteur kan zeer snel veranderen als een invloedrijke schrijver of instelling zich ervoor inspant", zegt de literatuurdocent, essayist en dichter Geert Buelens. „Een *einzelgänger* als Maurice Gilliams blijft bijvoorbeeld in de canon omdat hij door opeenvolgende generaties schrijvers en critici belangrijk bevonden is. Eerst heeft Willy Roggeman over hem geschreven, dan Stefan Hertmans, en nu ik. Dat bestendigt zijn positie. Met Marnix Gijsen liep het anders. Tot aan zijn dood was hij een gevierd auteur, hij kreeg zelfs een uitgave van zijn *Verzameld werk*. Maar zowel bij het publiek als in de academische wereld stelt Gijsen niet veel meer voor. Ook voor de positie van Ruyslinck ziet het er niet goed uit. Maar stel je voor dat *Het reseruaat* verfilmd wordt. Kijk wat het effect op Jef Geeraerts is van de verfilming van

De zaak Alzheimer ."

Of vergelijk de lotgevallen van Willem Elsschot met die van Gerard Walschap. Elsschot is gevierd, onderzocht en heruitgegeven, en scoort ook in Nederland hoog in alle lijsten van grootste auteurs. Walschap, die lange tijd even hoog werd ingeschat, is weggedeemd. Zijn grote oeuvre is bijna niet meer beschikbaar. Elsschot heeft een actief en invloedrijk genootschap dat zijn werk promoot. Walschap heeft dat niet.

„En je zou een buitengewoon interessant proefschrift kunnen schrijven over de canonisering van Tom Lanoye: Hij is begonnen als een irritante tafelspringer en relschopper, maar dan mocht hij Shakespeare bewerken voor *Ten oorlog*. Velen vielen van hun stoel. Nu is hij in Vlaanderen erkend en gevierd, met een andere status dan andere schrijvers. Dat we hem in de tentoonstelling in het AMVC als centrale figuur gebruikt hebben voor de recentste periode, zullen velen beschouwen als de definitieve canonisering. We hebben het zo niet bedoeld. Met het wetenschappelijk comité hebben we Lanoye vooral gekozen uit praktische overwegingen. Via hem kun je alle belangrijke evoluties in de literatuur van de voorbije twee decennia illustreren. Maar het zal natuurlijk wel een bevestigend effect hebben. Een volgende generatie zal zich er misschien anders over uitspreken."

LITERATUUR. Lekker lezen

„Van die 37 romans uit de Vlaamse Bibliotheek zou ik er maar heel weinig aanraden aan mijn vrienden om eens lekker te lezen", zegt Elke Brems, een literatuuronderzoeker die voor *De Standaard der Letteren* de meeste romans uit de reeks gelezen en gerecenseerd heeft.

„Sommige romans zijn echt ongelofelijk. *Een heel klein scheepje* van Chris Yperman bijvoorbeeld, ik hoorde van mijn ouders dat die roman in 1959 een echte sensatie was, wat we nu een hype noemen. Dat blijkt een boek zonder de minste zelfrelativering. Zweverige en bloederstige *écriture féminine*. Ik ben blij dat ik het gelezen heb, omdat het een licht werpt op de literaire normen van toen. Maar je vraagt je toch af hoe het mogelijk was dat zoiets succes had."

„Of neem *Mathias 't Kofschip* (1967) van Fernand Auwera. Daaruit spreekt een engagement dat we nu zonder ironie of parodie niet meer kunnen lezen. Het is zo groots en ernstig. Daar beleef je weinig leesplezier aan. Het past niet meer bij onze manier van lezen. Nu verwachten we van een boek dat het veel lagen heeft."

„De meeste romans uit de Vlaamse Bibliotheek zijn te eenduidig. Maar precies daarom is het zinvol dat die teksten bewaard worden, en dat de overheid er geld in investeert. Normen en verwachtingen veranderen. Wat we vandaag goed vinden, is ook maar een norm die zal veranderen. Ik ben daar zeer relativistisch in. Die romans zijn literair erfgoed. Daardoor verklaar je ze inderdaad een beetje dood."

LITERATUUR. Scholen doen het zonder

Maar over welke canon hebben we het eigenlijk? De literatuurgeschiedenis heeft haar canon die op de universiteiten wordt gedoceerd, schrijvers en critici hebben hun eigen gedurfdere en selectievere lijst van grote voorbeelden, het grote publiek heeft zijn canon, de media, en natuurlijk het onderwijs. Generaties scholieren moesten Jos Vandelloo, Ward Ruyslinck, Hubert Lampo of Clem Schouwenaars verteren. Die auteurs bleven invloedrijk dankzij de schoolboeken. Maar zelfs dat blijft niet duren.

„Van Ruyslinck krijgen de meeste leerlingen alleen nog een fragment te lezen om de stijl uit die periode te illustreren", zegt Jan Staes, die zich in de Cultuurcel van het departement Onderwijs op leesbevordering toelegt. „In de eindtermen wordt de canon zeker niet meer opgelegd, en ook de handboeken springen met literatuur zeer actueel om. Het zal nog wel gebeuren dat leerkrachten Ruyslinck of Vandelloo verplichten. Er is vrijheid van onderwijs. Maar de handboeken bespreken Lanoye, Verhelst, Claus en zelfs Brusselmans, auteurs van de laatste tien jaar. En ook steeds meer vertalingen, zoals *Het parfum* van Patrick Suskind."

„De canon is dus geen uitgangspunt meer. Het gaat bij het literatuuronderwijs veel meer over beleving en over wat maatschappelijk relevant is. Wat ervaren de leerlingen er zelf bij? Wil je de leerlingen voeling laten krijgen met literatuur, of wil je er specialisten van maken? Al is er

natuurlijk in het laatste jaar van het ASO nog wel literatuurgeschiedenis, maar dat gebeurt met fragmenten, en zo actueel mogelijk."

„Veel leerkrachten laten hun leerlingen kiezen. Leesportfolio's zijn sterk in opgang. Leerlingen houden in een map bij wat ze gelezen hebben, zowel kranten, tijdschriften als literatuur. Ze bespreken dat met de leraren, die op basis daarvan tips geeft."

„Dat veronderstelt inderdaad geëngageerde leerkrachten die blijven bijlezen. Die niet stoppen bij de canon."